

ISSN 0543-1220 | UDC 82(05)

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

Др ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ, секретар, др ЈОВАН ДЕЛИЋ,
др САЊА БОШКОВИЋ ДАНОЈЛИЋ, др БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ, др ПЕР ЈАКОБСЕН,
др МАРИЈА КЛЕУТ, др ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО,
др ЖАНА ЛЕВШИНА, др ГОРАН МАКСИМОВИЋ, др ДЕЈВИД НОРИС,
др ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ, др ГОРАНА РАИЧЕВИЋ, др ИВО ТАРТАЉА,
др СВЕТЛАНА ТОМИН, др РОБЕРТ ХОДЕЛ, др ВИДА ЏОНСОН ТАРАНОВСКИ,
др САША ШМУЉА

Главни и одговорни уредник

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ

КЊИГА ШЕЗДЕСЕТ ПЕТА (2017), СВЕСКА 2

МАТИЦА СРПСКА

ЧИТАЊЕ МУЗИКЕ У СРПСКОЈ МОДЕРНИСТИЧКОЈ ПОЕЗИЈИ

(Предраг Петровић. *Између музике и смрти. Огledi о модернисичкој поезији*. Београд: Службени гласник, 2016)

Између музике и смрти трећа је по реду књига Предрага Петровића. Док се у првим двама књигама (*Авангардни роман без романа*, 2008; *Ошкривање ѿошалииетиа*, 2013) аутор бавио испитивањем поетике авангардних романа, у трећој су сабрани тематски различити радови посвећени бројним српским модернистичким песницима, на шта је и упућено поднасловом књиге. Уколико начас застанемо код назива који је Петровић позајмио из огледа о поезији Ивана В. Лалића, како би једним именом објединио све текстове књиге, увидећемо да њиме није прецизно и експлицитно указано на тематска подручја ауторових истраживачких кретања, већ је једним пре свега метафоричким исказом упућено на апстрактан, зачудан, али и мистичан простор између две, можемо слободно рећи, велике и вечите загонетке људског рода – музике и смрти. Истакнутим феноменима, како наглашава Предраг Петровић у поменутом раду о Ивану В. Лалићу, заједничко је и то што истовремено и у подједнакој мери припадају оностраном и оностраном свету.

Међутим, већ овлашан поглед на садржај открива да ће у књизи бити речи о канонски вредним песницима – Јовану Дучићу, Милану Ракићу, Сими Пандуровићу, Владиславу Петковићу Дису; затим Милошу Црњанском, Растку Петровићу, Момчилу Настасијевићу, Станиславу Винаверу; потом Васку Попи, Миодрагу Павловићу, Стевану Раичковићу; као и Ивану В. Лалићу, Бранку Миљковићу, Бори Радовићу; али и Миловану Данојлићу и Љубомиру Симовићу. Будући да се ради, дакле, о кључним песничким фигурама прошлог столећа, ова књига би се могла узети и као Петровићево читање целине XX века, првенствено у књижевном, али донекле и у историјском смислу, јер се такорећи тоталитет прошлог столећа ишчитава или конституише најпре из текста, а затим и из ширег подтекста књигом сабраних радова. Отуда се и насловно решење може јасније разумети – није ли XX век, с једне стране, управо столеће доминантно обележено страдањем и смрћу? Петровић ће, иначе, у огледу о поезији Матије Бећковића подсетити да је поменуто доба названо временом мегасмрти, што непрестано треба наглашавати, пошто се чак и код овако значајних и истовремено неупитних чињеница заборав чини агилнијим, вреднијим и успешнијим од културног и сваког другог памћења. С друге стране, уколико музику из наслова схватимо као метонимијску ознаку целокупне уметности, можемо поставити и питање није ли XX столеће истовремено и век изразитих уметничких достигнућа, врхунских дела свих форми уметничког изражавања, а још када фотографију и филм убројимо у уметничке форме, чак и доба нових уметности.

Петровићев херменутички фокус на једну песничку појаву увек обухвата и поглед на целину прошлог века, што се нарочито јасно види у огледима којима су компаративно поетички самерени, књижевноисторијски гледано, међусобно удаљени песници, али међу којима постоји веза заснована на неговању специфичних традицијских континуитета у нашој књижевности. Ту пре свега мислимо на текст о песничким артикулацијама или уобличењима косовског мита у песмама Милана Ракића и Васка Попе, као и на рад о орфејском завештању у Дисовој и Миљковићевој поезији.

Промишљање о неком поетичком феномену, Петровић обично започиње његовим ширим контекстуализовањем, односно сагледавањем позиције одабраног песничког проблема у историјским координатама српске поезије XX века. Рецимо, говорећи о обнови словенског митологизма у збирци *Лейойис Перунових йойо-мака* Десанке Максимовић, аутор ће, као увод у тему коју треба размотрити, пружити један кратак хронолошки преглед ове појаве код српских песника и прозних писаца, те подсетити на Растково откривање, или боље рећи, откривење старословенског неба, Настасијевићево трагање за матерњом мелодијом, Попиног хромог вука и *Од златна јабуку*, на *Уйву златокрилу* Бранка Миљковића, затим културно-историјску свест Миодрага Павловића и Боре Радовића, Пекићеве митомахије, а потом и на сложене постмодернистичке процесе митологизације у прози Милорада Павића и Горана Петровића.

Осим у наслову, музика је присутна готово у читавој књизи, попут својеврсног херменеутичког лажмотива. О музици се говори у различитим контекстима, пре свега, као о засебној и у поређењу са другим најмање материјалној уметности; затим као о једном од најосновнијих квалитета поетског говора уопште; и коначно, као о метафизичкој категорији супротстављеној смрти, односно водичу духовног узлета изнад свега земаљског и пропадљивог. Петровић ће тако у одређеним Павловићевим песничким целинама заснованим на мотивским варијацијама, уочити принципе музичких композиција, као што ће и у огледу о Лалићевим песмама о Моцарту трагати за остваривањем музичких законитости у песничким облицима.

У књизи је нарочито истакнут естетички став музичког критичара Едуарда Ханслика о музици као тонском збивању смисла, али и Елиотово објашњење аутитивне имагинације, што се чини нарочито важним у ауторовом огледу о матерњој мелодији Момчила Настасијевића, где се наглашава да је мелодиозност ове поезије у чврстој спрези са њеним основним поетичким, али и онтолошким претпоставкама. Такво сагледавање звучности Настасијевићевих стихова у дослуху је управо са песниковим уверењем да музика није ништа друго до артикулација метафизичког, оностраног, па и самог Божијег гласа: „Нем је Бог у свету биља и животиња; кроз човека промуца; кроз уметника проговори, чујемо му глас: Стшина је мелодија.“

У наредном огледу пак Петровић се бавио поезијом Станислава Винавера, понајвише збирком *Евројска ноћ*, а према великој пажњи коју је поконио теми поетске музикалности, овај оглед се условно може узети као наставак претходног текста о матерњој мелодији. Аутор ће истаћи да флуидно бивање музике о којем је писао Настасијевић, Винаверова поезија настоји да оствари не у знаку матерње мелодије него у обликовању песме као јединственог звучног предела у којем некада уопште нема места ни за какву предметност. Врло је занимљив следећи закључак из овог рада: ако би се за Настасијевићеву матерњу мелодију могло рећи да је покушај да се Јунгова концепција колективног несвесног и архетипова оствари у домену музички организованог песничког језика, Винаверови звучни предели могли би бити покушај песничке реализације Ајнштајнове визије простора и времена, о којој је Винавер иначе писао, при чему је Ајнштајна назвао *дириџентом васионске симфоније*. Петровић ће затим истаћи да у *Евројској ноћи* музичке законитости не управљају само језиком, него и доминира слика света, космоса и времена којом владају метафизички принципи музике. На крају, аутор ће поменути и једно интересантно запажање Миодрага Павловића о томе да се позна Винаверова поезија повремено додирује са електронском музиком.

Врло је важно нагласити културолошки аспект ове књиге. Наиме, Петровићев херменеутички поступак обележен је дискретном, али знаковитом шаром културолошког сагледавања песничких појава и феномена у историји српске књижевности XX века. У том паралелном, али и свепрожимајућем току његових огледа

наилазимо, рецимо, на следећа питања: шта неког песника чини класиком једне културе; чиме се генерише динамика оспоравања и афирмација, једном речју, превредновања песничких духова у различитим временима, или због чега се и на које начине у српској поезији XX столећа пројављује дух косовског песничког и етичког опредељења. Такође, пред читаочевим погледом пројављују се ауторова разматрања различитих сукоба на књижевној сцени, који су остварени линијом поетичких супротности, политичких неслагања или идеолошких разлика; потом анализирања односа српске културе и европских вредности; а затим и Петровићева промишљања о статусу историјске свести или осећања традиције у различитим песничким поетикама, као и о начинима читавања византијског наслеђа у српској култури.

Што се тиче композиције огледа, ваља рећи да је за све текстове карактеристично поступно изграђивање и усложњавање теме, али и уједначен темпо излагања проблема, без наглих скокова или прекомерног задржавања на истом месту, који би скупа могли унети непожељну ритмију у динамику излагања. Уз то, елементе од којих је сачињен истраживачки пут од хипотезе, који преко анализе, промишљања и аргумендовања води до закључка и синтезе у једном огледу, одликује нарочита кохезивност, односно не само међуповезаност већ и логичка међузависност, тако да се чини да би било немогуће изоставити један од тих елемената, а да се не наруши брижљиво компонована целина огледа. То се практично може илустровати једном хипотетичком ситуацијом: рецимо, студенту који Петровићеве текстове користи као штиво за припремање испита, и жели да уштеди време тако што ће у огледу подвући и издвојити само оно што је важно и кључно, може се десити да подвуче текст од почетка до краја, односно да на свршетку посла схвати како би му се више исплатило да је подвлачио оно што је при учењу желео да изостави.

Скренућемо пажњу на још две ствари које се чине важним одликама Петровићеве нове књиге. С једне стране, то је сазнајно богатство текстова, будући да се читалац у њима сусреће са знањима из различитих области – филозофије, естетике, теорије културе, и понајвише теорије књижевности. Са друге стране, то је осећање мере, које се огледа у ауторовој способности да изнесе мноштво података, односно бројна сазнања из различитих хуманистичких дискурса, али да никада не напусти гравитационо поље теме којом се бави, те да у језгру рада доследно остаје књижевни текст. Због тога у овим огледима не наилазимо на распричаност, нити мучну и нарцисоидну критичарску самозагледаност. Дакле, Предраг Петровић успева да саопшти читаве низове или сплетове сазнања које у њиховој разноликости повезује увек једно – херменеутичка функција, односно коришћење искључиво у сврху темељнијег и свеобухватнијег тумачења основног текста, односно аргументованије и свестраније обраде теме коју испитује.

Да закључимо, књигу *Између музике и смрти* одликује темељност, минуциозност и бритака аналитичност читања изблиза, али темељност лишена сувопарности. Истовремено, Петровић на страницама својих огледа достиже ширину и раскошност једне интердисциплинарне књижевнокритичке перспективе, која никада не прекорачује добру меру, што је чува од опасности расплињавања, односно претеране и сувишне теоријске разуђености.

Мсп Немања З. Каровић

Докторанд на Филолошком факултету Универзитета у Београду
Учитељски факултет Универзитета у Београду
karovic.nemanja@gmail.com